

KANTAR PUBLIC=

Społeczne kryteria polskości

Listopad 2018

Informacje o badaniu

W czerwcu 1988 roku, tuż - jak się potem okazało - przed politycznym upadkiem socjalizmu realnego i wielkimi zmianami gospodarczymi, społecznymi i kulturowymi w Polsce, OBOP przeprowadził dla zespołu prof. Ewy Nowickiej z Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego zaprojektowane przez nią badania nad tożsamością narodową Polaków i ich stosunkiem do innych narodów. Centralne pytanie badaczy i pierwsze pytanie kwestionariusza dotyczyło kryteriów polskości. "Gdybyśmy mieli kogoś uznać za Polaka, to co byłoby Pana(i) zdaniem ważne, a co mniej ważne?" pytano, przedstawiając losowej próbie dorosłych Polaków listę dziesięciu cech funkcjonujących w dyskursie publicznym jako kryteria polskości. Z okazji stulecia niepodległości Polski postanowiliśmy sprawdzić jak obecnie kształtują się społeczne kryteria polskości.

Pytanie to było następnie zadawane Polakom co 10 lat (w 1998, 2008 i 2018 roku), co pozwala śledzić zmiany w społecznym postrzeganiu kryteriów polskości.

Termin badania: 12 - 17 października 2018 roku

Próba: ogólnopolska, reprezentatywna próba 1067 mieszkańców Polski, w wieku 15 i więcej lat

Technika: wywiady bezpośrednie wspomagane komputerowo (CAPI)

“Cytowanie, publiczne odtwarzanie, kopiowanie oraz wykorzystywanie w innej formie danych, informacji i opracowań zawartych w tej publikacji jest dozwolone pod warunkiem podania źródła: Kantar Public (dawniej Zespół Badań Społecznych TNS Polska).”

Kryteria Polskości 2018

W 2008 roku pisaliśmy „Społeczne kryteria przynależności narodowej uformowane są przez długotrwałe procesy historyczne. W Polsce ponadto kryteria te należą do centralnych elementów tożsamości społecznej. Stąd ich trwałość. Zaobserwowane w ostatnim dziesięcioleciu osłabienie siły przekonań do kryteriów przynależności do narodu polskiego mogą być pierwszą fazą procesu zmian w powszechności tych przekonań. Po upływie kolejnych dziesięciu lat, w 2018 r., TNS OBOP zapewne sprawdzi tę hipotezę.”

Analiza wyników uzyskanych w 2018 roku wskazuje, że powyższa hipoteza nie potwierdziła się, a znaczenie poszczególnych kryteriów rośnie.

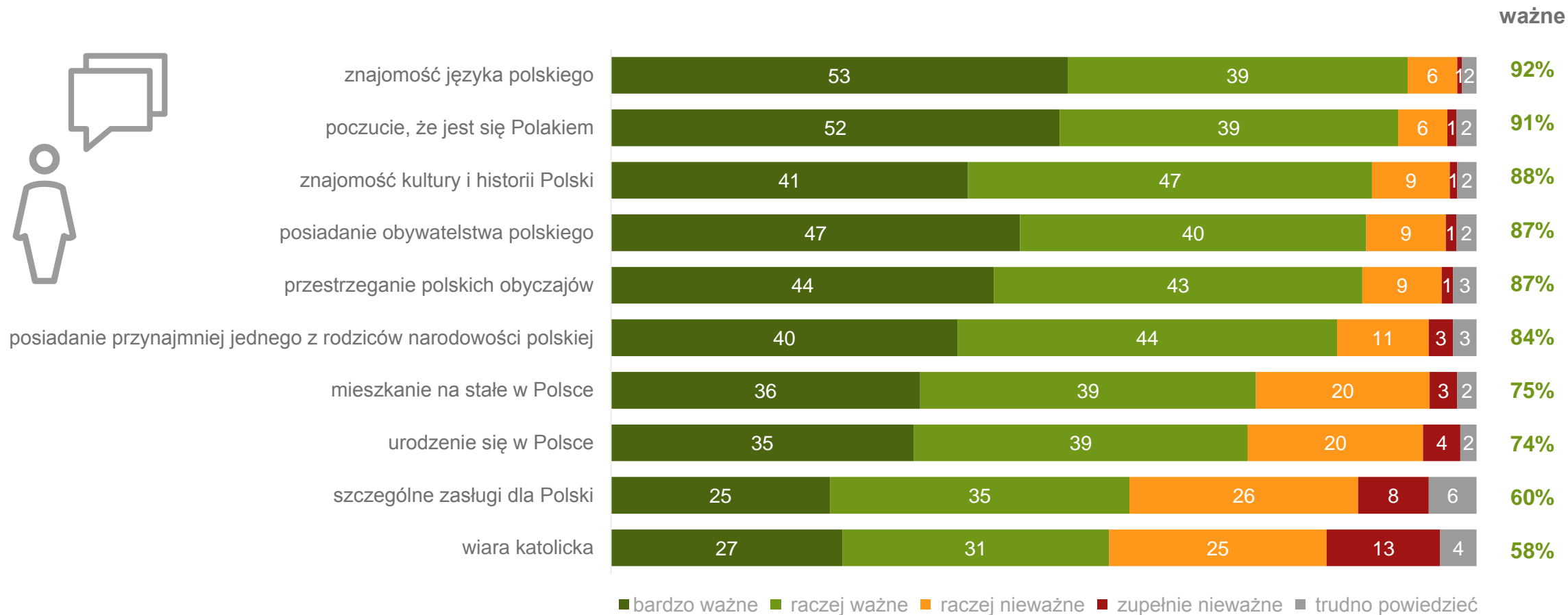
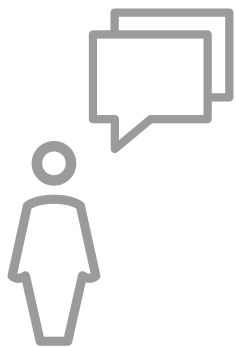
Znajomość języka polskiego i poczucie, że jest się Polakiem, to niemal powszechnie uznawane społeczne kryteria polskości – ponad 90% badanych określiło je jako bardzo ważne lub raczej ważne. Tylko nieco mniej osób wskazuje na znajomość kultury i historii Polski (88%), posiadanie obywatelstwa polskiego i przestrzeganie polskich obyczajów (po 87%), a także posiadanie przynajmniej jednego z rodziców narodowości polskiej (84%).

Dla trzech czwartych badanych ważne jest, aby Polak mieszkał na stałe w Polsce (75%) i urodził się w Polsce (74%).

Rzadziej wymieniane są szczególne zasługi dla Polski (60%) i wiara katolicka (58%).

Społeczne Kryteria Polskości 2018 roku

Gdybyśmy mieli kogoś uznać za Polaka, to co byłoby Pana(i) zdaniem ważne a co mniej ważne?

N=1067

Kryteria Polskości 2018

Zmienne demograficzne

W odniesieniu do wskaźnika uznanego w tym roku za najważniejsze kryterium polskości, czyli znajomości języka, wszystkie grupy demograficzne były bardzo zgodne. Przy pozostałych kryteriach odnotowano pewne różnice w zależności od wieku, czy wykształcenia respondentów. Poczucie polskości jest najczęściej wymieniane przez osoby najstarsze (60+), natomiast kwestia znajomości polskiej kultury i historii jest nieco ważniejszym kryterium dla kobiet niż dla mężczyzn. Posiadanie obywatelstwa rzadziej niż pozostali wskazywali pięćdziesięciolatkowie, natomiast przestrzeganie polskich obyczajów najistotniejsze jest dla ludzi najstarszych, a stosunkowo mniej ważne dla czterdziestolatków. Osoby z wykształceniem wyższym rzadziej zwracały uwagę na posiadanie co najmniej jednego rodzica polskiej narodowości. Mieszkanie na stałe w Polsce jest ważniejsze dla osób z niższym wykształceniem oraz osób 60+, a najmniej ważne dla dwudziestolatków - podobnie jak urodzenie się w Polsce, a także wiara katolicka i szczególne zasługi dla kraju.

Przy porównaniu kryteriów na podstawie odpowiedzi kategorycznych można dostrzec, że osoby powyżej 60 roku życia, w przypadku większości kryteriów, częściej niż pozostali odpowiadali „zdecydowanie ważne”. Osoby z wykształceniem podstawowym, w przypadku każdego ze wskaźników były bardziej zdecydowane. Najrzadziej kategorycznych odpowiedzi udzielali dwudziestolatkowie.

Społeczne Kryteria Polskości w 2018 roku (bardzo ważne + raczej ważne) - zmienne demograficzne

Kryterium	Ogółem	PŁEĆ		WIEK						WYKSZTAŁCENIE			
		Mężczyzna	Kobieta	15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60+	Podstawowe	Zasadnicze zawodowe	Średnie i pomaturalne	Wyższe
znajomość języka polskiego	92	91	93	94	90	95	90	92	92	90	93	92	91
poczucie, że jest się Polakiem	91	90	91	92	89	93	88	87	94	91	91	91	88
znajomość kultury i historii Polski	88	86	90	89	91	88	83	87	89	86	88	89	87
posiadanie obywatelstwa polskiego	87	88	87	91	86	89	86	81	90	89	87	86	88
przestrzeganie polskich obyczajów	87	87	87	88	83	87	81	84	93	89	88	84	87
osiadanie przynajmniej jednego z rodziców narodowości polskiej	84	85	83	91	83	85	80	82	85	89	84	83	77
mieszkanie na stałe w Polsce	75	73	76	78	66	75	74	69	81	82	75	73	70
urodzenie się w Polsce	74	73	74	81	67	71	73	72	77	81	78	70	63
szczególne zasługi dla Polski	60	59	61	53	53	65	64	46	66	67	62	60	52
wiara katolicka	58	56	59	55	44	57	54	50	72	71	59	57	48

*zielonym kolorem oznaczone są wartości istotne statystycznie
■ wartość istotnie niższa
■ wartość istotnie wyższa

N=1067

Społeczne Kryteria Polskości w 2018 roku (bardzo ważne) - zmienne demograficzne

Kryterium	Ogółem	PŁEĆ		WIEK						WYKSZTAŁCENIE			
		Mężczyzna	Kobieta	15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60+	Podstawowe	Zasadnicze zawodowe	Średnie i pomaturalne	Wyższe
znajomość języka polskiego	53	54	52	48	46	57	51	50	57	63	52	50	54
poczucie, że jest się Polakiem	52	51	52	53	48	53	47	48	58	61	48	48	56
znajomość kultury i historii Polski	41	40	42	38	36	41	38	36	50	51	39	40	42
posiadanie obywatelstwa polskiego	47	46	48	45	39	47	47	44	54	59	45	44	48
przestrzeganie polskich obyczajów	44	43	45	33	38	43	45	44	50	57	45	41	44
osiadanie przynajmniej jednego z rodziców narodowości polskiej	40	41	39	45	33	42	40	36	43	50	39	36	42
mieszkanie na stałe w Polsce	36	37	34	41	31	34	32	33	42	52	38	31	28
urodzenie się w Polsce	35	34	36	27	23	34	32	33	47	56	39	29	24
szczególne zasługi dla Polski	25	27	24	23	19	24	22	21	34	38	27	22	20
wiara katolicka	27	27	26	16	17	27	26	21	37	43	29	24	19

*zielonym kolorem oznaczone są wartości istotne statystycznie
■ wartość istotnie niższa
■ wartość istotnie wyższa

N=1064

Kryteria polskości 2018

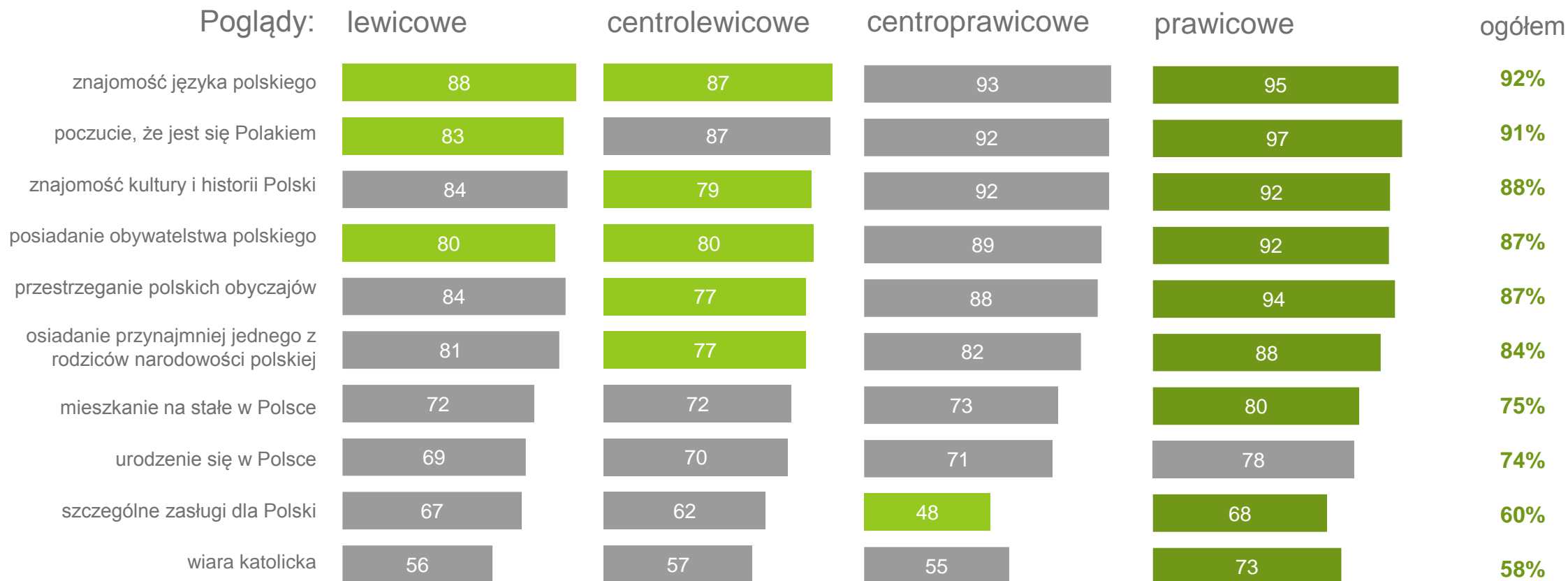
Poglądy polityczne

Na wskazania kryteriów polskości wpływają również poglądy polityczne Polaków. Osoby o lewicowych i centrolewicowych poglądach w przypadku niektórych wskaźników deklarowały mniejszą wagę, natomiast badani o poglądach prawicowych, w przypadku wszystkich kryteriów, deklarowali większą ich wagę. Można również zauważyć zmiany w hierarchii kryteriów.

Podobne zależności odnotowano ze względu na preferencje partyjne. Elektorat Zjednoczonej Prawicy, deklaruje wyższą wagę większości kryteriów, szczególnie w przypadku wiary katolickiej i przestrzegania polskich obyczajów. Dla badanych popierających Koalicję Obywatelską mniej ważne okazuje się być posiadanie polskiego obywatelstwa, które z kolei jest najważniejszym kryterium dla wyborców Polskiego Stronnictwa Ludowego.

Społeczne kryteria polskości 2018 roku (bardzo ważne + raczej ważne) – poglądy polityczne

Gdybyśmy mieli kogoś uznać za Polaka, to co byłoby Pana(i) zdaniem ważne, a co mniej ważne?

*zielonym kolorem oznaczone są wartości istotne statystycznie
■ wartość istotnie niższa
■ wartość istotnie wyższa

N=1067

Społeczne Kryteria Polskości 2018 roku (bardzo ważne + raczej ważne) – poglądy polityczne

Gdybyśmy mieli kogoś uznać za Polaka, to co byłoby Pana(i) zdaniem ważne a co mniej ważne?

Preferencje wyborcze:	KO	Zjednoczona Prawica	PSL	K'15	ogółem
znajomość języka polskiego	92	96	86	92	92%
poczucie, że jest się Polakiem	93	95	88	92	91%
znajomość kultury i historii Polski	89	94	82	88	88%
posiadanie obywatelstwa polskiego	81	91	91	82	87%
przestrzeganie polskich obyczajów	83	93	84	88	87%
osiadanie przynajmniej jednego z rodziców narodowości polskiej	81	88	86	84	84%
mieszkanie na stałe w Polsce	68	78	73	75	75%
urodzenie się w Polsce	71	78	71	76	74%
szczególne zasługi dla Polski	57	63	68	55	60%
wiara katolicka	48	72	63	51	58%

*zielonym kolorem oznaczone są wartości istotne statystycznie
■ wartość istotnie niższa
■ wartość istotnie wyższa

N=1067

Kryteria polskości 1988 – 1998 – 2008 – 2018

Porównanie

Poprzednie fale badania:

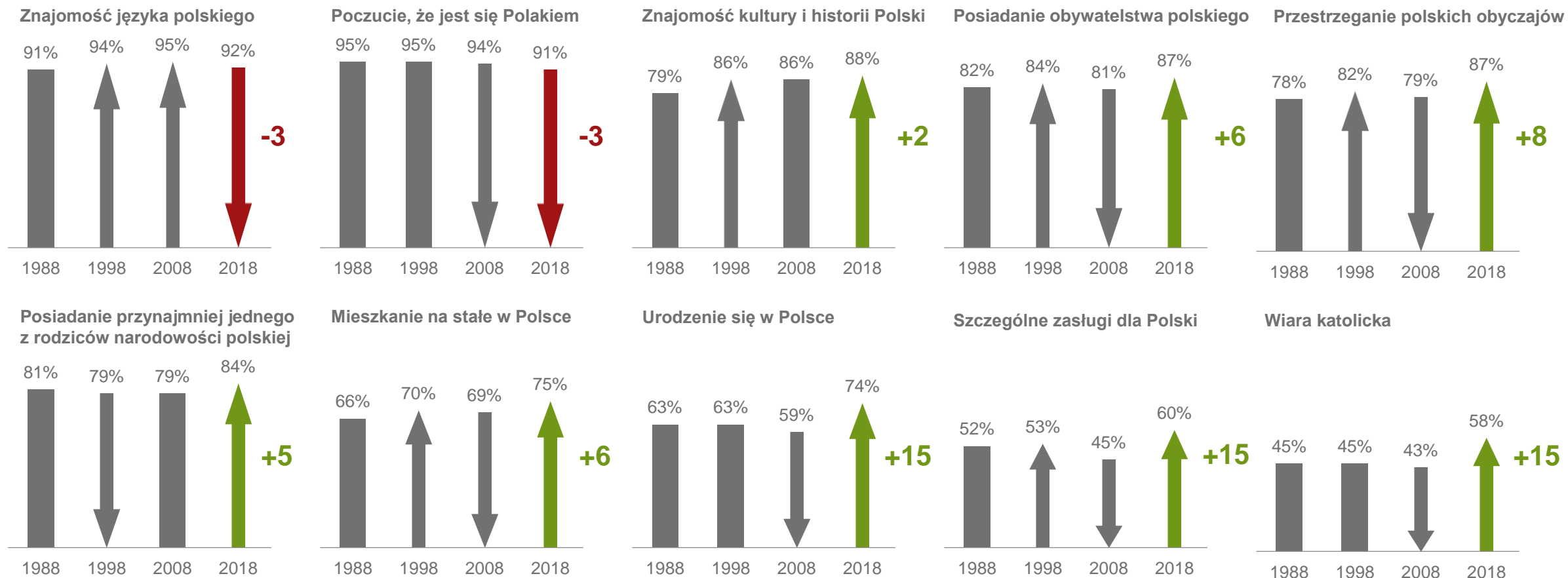
W pierwszym z tej serii badaniu z 1988 roku, najwyższą pozycję w kryteriach polskości, wskazaną przez badanych, było kryterium psychologiczne dotyczące poczucia, że jest się Polakiem, a także kryteria kulturowe. Najmniejsze znaczenie miały kryteria wiary, mimo stereotypów „Polaka katolika”. Umiarkowane znaczenie okazały się mieć kryteria przyrodzone. Po dziesięciu latach, w 1998 nie odnotowano żadnych znaczących różnic, mimo zmian ustrojowych i kulturowych. Pokazało to jak głęboko są zakorzenione w osobowości społecznej, wyobrażenia zbiorowe – jak są trwałe. Poprzednie badanie w 2008 znów nie pokazało istotnych zmian w hierarchii kryteriów polskości jednak ujawniło różnicę w przekonaniach kategorycznych. Odnotowano znacząco mniej odpowiedzi „zdecydowanie ważne”, co sugeruje, że badani stracili pewność, co do ważności tych kryteriów.

W tegorocznej fali hierarchia kryteriów nie zmieniła się znacząco, a jedynie kryterium związane ze znajomością języka znalazło się wyżej niż poczucie, że jest się Polakiem - odwrotnie niż w poprzednich falach.

Odnotowano jednak znaczący wzrost wskazań przy niektórych wskaźnikach, szczególnie tych, które wcześniej miały najniższe wartości. O 15 punktów procentowych zwiększył się odsetek wskazań trzech ostatnich pozycji - urodzenie się w Polsce, szczególne zasługi dla kraju oraz wiara katolicka. Odsetek odpowiedzi kategorycznych, po spadku z 2008 roku, powrócił do wyników z poprzednich fal lub osiągnął jeszcze wyższą wartość.

Społeczne kryteria polskości 1988- 2018 (bardzo ważne + raczej ważne)

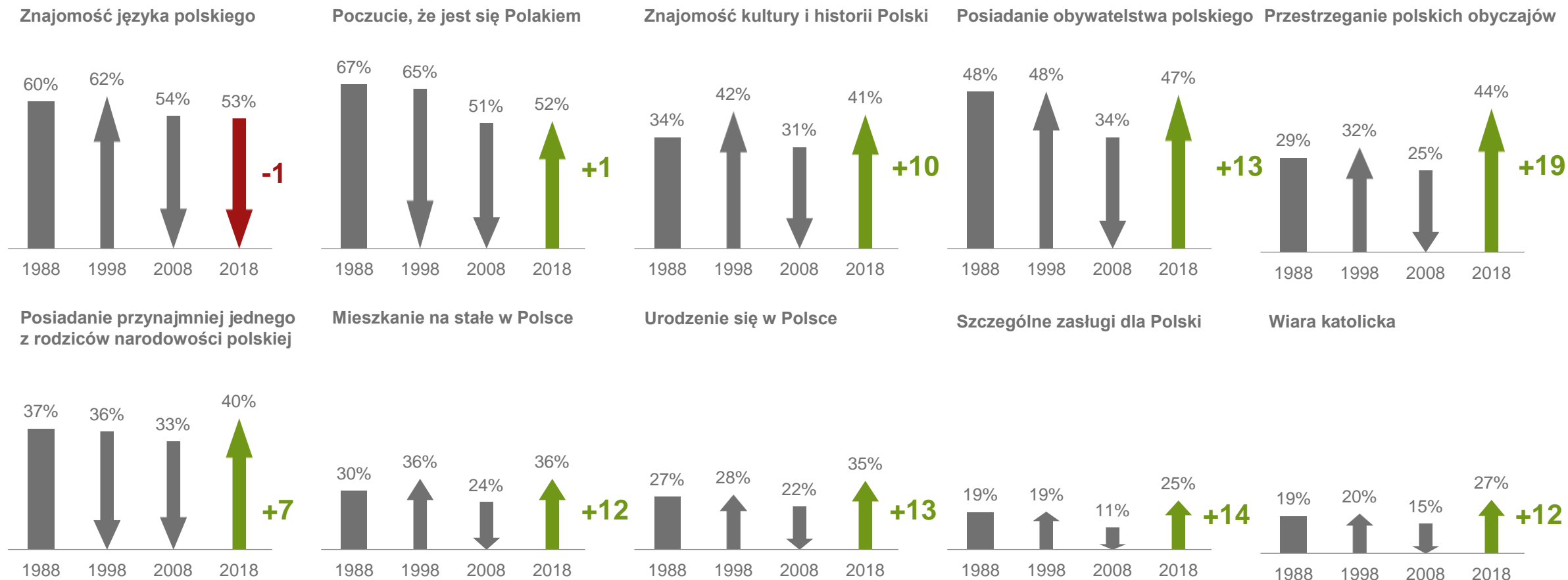
Gdybyśmy mieli kogoś uznać za Polaka, to co byłoby Pana(i) zdaniem ważne a co mniej ważne?

1988N=901; 1998N=1000; 2008N=1005; 2018N=1067

Społeczne kryteria polskości 1988- 2018 (bardzo waźne)

Gdybyśmy mieli kogoś uznać za Polaka, to co byłoby Pana(i) zdaniem waźne a co mniej waźne?

1988N=901; 1998N=1000; 2008N=1005; 2018N=1067

Komentarz eksperta (1/2)

Dr hab. Piotr Kwiatkowski
Instytut Nauk Społecznych
Uniwersytetu SWPS

„W naukach społecznych i historycznych naród od dawna jest ważnym tematem dyskusji, powstały w tej dziedzinie liczne prace badawcze i koncepcje teoretyczne. Różne czynniki sprawiły, że w nauce polskiej zainteresowanie problematyką narodu ma wyjątkowo bogatą tradycję. Przez kilka stuleci Rzeczpospolita była państwem wielonarodowym, a kultura polska rozwijała się w stałym kontakcie i dialogu z innymi kulturami. Badaczy polskich interesuje też relacja pomiędzy państwem a narodem – przez kilka pokoleń, w okresie ważnym dla rozwoju nowoczesnych narodów, Polacy nie mieli własnego państwa, ale zachowali tożsamość i poczucie jedności, choć byli rozdzieleni granicami trzech państw zaborczych. Trzeci czynnik to emigracja – kolejne fale uchodźców politycznych i emigrantów szukających lepszych warunków egzystencji sprawiły, że w wielu krajach na różnych kontynentach żyją miliony ludzi uważających się za Polaków i z Polski wywodzących swój rodowód. W ostatnich dziesięcioleciach w nauce wzrosło zainteresowanie problemami społecznej tożsamości i narodu, gdyż rozwój technologii, komunikacji i transportu sprzyja procesom globalizacji, rozwojowi różnego rodzaju relacji międzynarodowych, ułatwia przemieszczanie się i wybór miejsca, w którym chcemy żyć i pracować. Równocześnie nie następuje zmierzch narodów, a w wielu krajach mówi się o wzmacnianiu politycznych i kulturowych tendencji sprzyjających manifestowaniu tożsamości lokalnej i narodowej. Temat nie jest ważny nie tylko dla specjalistów, bo przecież pojawia się on w dyskusjach publicznych i w życiu codziennym. Pytanie o kryteria przynależności narodowej, jeden z centralnych dylematów w rozważaniach naukowych, ma znaczenie praktyczne. Obserwując zmieniającą się Polskę i całą Europę często zastanawiamy się, czy każdy z nas może wybrać sobie tożsamość i dowolnie określić naród, do którego chce należeć? A może najważniejsza jest przynależność narodowa przodków albo obywatelstwo? W sondażu Kantar Public starano się ustalić, jakie kryteria przynależności narodowej funkcjonują na poziomie potocznej świadomości społecznej. W przekonaniu zdecydowanej większości (ponad 80%) Polacy uważają, że o przynależności narodowej decyduje określenie własnej tożsamości i poczucie przynależności narodowej. Równie ważne są kryteria kulturowe: znajomość języka (podobno już w XIV wieku wyrazy „soczewica, koło, miele, młyn” służyły rycerzom Władysława Łokietka do sprawdzania polskości mieszczan krakowskich po stłumieniu buntu wójta Alberta), znajomość kultury, przestrzeganie tradycyjnych obyczajów. Dla respondentów ważne jest także posiadanie przynajmniej 1 rodzica narodowości polskiej – a zatem uważają oni, że narodowość jest w znacznym stopniu określana przez czynniki niezależne od jednostki. Za kryterium przynależności narodowej uznawane jest też posiadanie obywatelstwa. Ta ostatnia kwestia wydaje się dyskusyjna – udzielając odpowiedzi badani kierowali się zapewne swoim codziennym doświadczeniem i nie postawili pytania o to, czy za Polaka uważać możemy emigranta, który mówi po polsku, wychował się w polskiej rodzinie, tęskni za ojczyzną, ale ma zagraniczny paszport. Więcej wątpliwości (ok 75% odpowiedzi) budzi kwestia urodzenia się i stałego zamieszkania w Polsce. Problem ten, jak sądzę, będzie w najbliższych latach powracać w kontekście debat na temat Polonii: czy polskie społeczeństwo i państwo mają jakieś obowiązki wobec osób, które urodziły się za granicą i mieszkają tam od lat, choć nadal czują się Polakami i mówią w naszym języku? Inny problem to prawo wyborcze: czy powinien brać udział w wyborach ktoś, kto ma polskie obywatelstwo, ale nie zna w praktyce polskich realiów, bo od dziesiątków lat mieszka na stałe w innym państwie. Słowem, problematyka kryteriów przynależności narodowej jest ważna, aktualna i będzie wracać w czasie dyskusji toczących się na różnych forach publicznych.”

Komentarz eksperta (2/2)

Dr hab. Piotr Kwiatkowski
Instytut Nauk Społecznych
Uniwersytetu SWPS

„Więcej kontrowersji wywołują dwie sprawy. Pierwsza, to funkcjonowanie we współczesnym społeczeństwie ustalonego stereotypu „Polaka katolika”. W ostatniej dekadzie przybyło (o 15 punktów procentowych) badanych uważających przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego za istotny wymiar polskości i jest ważne dla 58% badanych, nieważne zaś dla 38%. Wyniki sondażu wskazują, że katolicyzm jest składnikiem tradycyjnego pojmowania tożsamości narodowej, często spotykanego wśród osób starszych, w wieku powyżej 60 lat (72%), identyfikujących się z poglądami prawicowymi (73%), o wykształceniu podstawowym (71%), relatywnie rzadko – wśród młodych w wieku 21-30 lat (44%) oraz z wyższym wykształceniem (48%). Różnice zdań w tej kwestii wiążą się z wyborami politycznymi. Wyznanie katolickie to istotne kryterium dla większości badanych głosujących na PiS (72%), znacznie rzadziej wymieniane (48%) w elektoracie KO. Patrząc na rozkłady odpowiedzi w różnych regionach Polski widzimy, że najrzadziej (45%) katolicyzm za ważne kryterium polskości uważają mieszkańcy Dolnego Śląska, najczęściej (66%) – Małopolski. I sprawa ostatnia: zdaniem 60% badanych za Polaka uznać można kogoś, kto ma szczególne zasługi dla Polski, 35% wyraża inne zdanie. Oczywiście, „szczególne zasługi” różnie możemy rozumieć. Ujmując rzecz maksymalistycznie w ten sposób określimy bohaterstwo w czasie II wojny, zdobycie ważnej międzynarodowej nagrody, wielki sukces w biznesie, stworzenie wybitnego dzieła w zakresie kultury. Ale poprzeczkę daje się ustawić niżej, na miarę zwyczajnych ludzi, którzy służą swojemu krajowi codzienną pracą, jeśli są przedsiębiorcami – tworzą miejsca pracy, starają się wychowywać dzieci w duchu patriotycznym, płacą podatki polskiemu fiskusowi (choć nikt tego na całym świecie nie lubi). Dawniej problem nie istniał – wszyscy wiedzieli, że setki tysięcy Polaków utraciły ojczyznę, gdyż na obcą ziemię rzuciły ich tragiczne losy wojenne a powrót do kraju (czyli PRL) był dla nich praktycznie niemożliwy. Dzisiaj jest inaczej, dlatego powstaje dylemat: jak długo za Polaka możemy uznać kogoś, kto korzystając z praw obywatelskich świadomie wybrał życie za granicą, a podejmując decyzję o wyjeździe swoją pracą zaczął wzbogacać inne społeczeństwo i państwo.”